

Gammelfar og husflidens historie

Af dattersønnen Aksel Kirk

Da begge mine bedstefædre lagde deres gerning i Heltborg, og jeg tidligere har beskrevet deres livsgerninger i årbøgerne, vil jeg denne gang kun beskæftige mig med min mors far, maler Jens Pedersen (Gammelfar), der til dels var opvokset i pleje, som almissebarn på Kielsingård i Dover hos Povel Andersen, hvorfra han også blev konfirmeret i 1859. I øvrigt blev Jens Malers oldebarn født på netop Kielsingård 100 år senere i 1943. Jens Malers mor Maren Jensdatter forblev ugift efter sønnens fødsel i 1843, hun ernærede sig hovedsagelig ved at spinde, strikke og sy for folk.

Hvor og når gammelfar lærte malerfaget vides ikke, eventuelt har han blot haft et godt håndslag for dette.

I ungarletiden var mine bedstefædre gode venner og begge var med i den religiøse bevægelse der gik over landet og egnen heroppe, ligeså prioriteredes afholdsbevægelsen højt.

I 1870 flyttede Jens Maler hjem til sin mor i

Heltborg. Han startede sin malerforretning i en lille stue på 10-12 kvadratmeter.

Gammelfar og Gammelmor Ane Christensen blev gift 30. april i 1883 i Heltborg.

I 1871 var der oprettet »Dansk Husflidsselskab« af Clauson Kaas og lærer N.C. Rom. Dette selskab udgav et lille hæfte, der udsendes over hele landet med det formål at agitere for husflidens goder og velsignelser. I 1878 skete der stor fremgang for bladet, idet alle bestående foreninger blev opfordret til at blive medlem af hovedforeningen i København. De havde da ret til at skrive i bladet om arbejdets gang i de lokale foreninger. Det kunne blive hjælp til selvhjælp. Det var disse gamle blade, som blev samlet i bøger, i reglen tre årgange i hver. Den første bog, jeg fik fat i var fra 1887, 1888 og 1889. I den fandt jeg gammelfars navn flere steder. Jeg blev endnu mere facineret af det og har haft omtrent alle bøger fra starten til 1935. Jeg fik taget aftryk af det vigtigste, som denne beretning er lavet ud fra.

I 1880 oprettedes et kursuscenter i København, hvor 50 - 60 personer hvert år kunne blive uddannede husflidslærere. Det var en skole, som i ferietiden blev stillet til rådighed i tiden juli og august. Rejse og ophold måtte kursisten selv betale, selve undervisningen blev betalt af samfundet, men trods det, var pladserne hurtigt besat. Blandt første års kursister var en lærer og kirkesanger fra Vejstrup ved Kolding ved navn Peter Eriksen, som følgende efterår startede husflidsskole i Vejstrup, hvad han berettede i Husflidstidende, med 31 elever, 18 drenge underviste han onsdag fra 18 til 21 og lørdag fra 15 til 18, 13 karle hver fredag aften fra 16 til 22. Når skolen sluttede om aftenen, havde vi altid et par opmuntrende ord til eleverne om husflidens nytte og velsignelse. Efter et par aftensange var sunget, gik enhver glad til sit hjem, nogle havde over en halv mil at gå.

Her er et billede af huset, hvor de boede de første 7 år. Fotoet er fra 1925 med et par ældre folk der havde lejet huset. Gammelfar, der var en ivrig afholdsmænd, oprettede en afholdsforening i Heltborg og var dens formand indtil sin død.

I det lille værksted begyndte han at holde husflidsskole for unge mennesker med ham selv som lærer.

Han skrev endvidere: Jeg var dødtæt, når jeg en aften havde arbejdet med 18 drenge eller 13 karle, men jeg var altid glad. Det stod for mig, som jeg havde gjort en god gerning som husflidslærer. P. Eriksen blev den store drivkraft i dette arbejde, som tiden skulle vise fik både moralsk, social og økonomisk betydning for landet. Han blev et eksempel for andre, ikke mindst fordi han gjorde det uden vederlag i den store fattigdom, som da herskede i landet, der var ingen penge at betale med. Bestyrelsen lagde hurtigt mærke til P. Eriksens fortrinlige evner, både som elev på husflidsskolen i København og som husflidslærer. Han blev valgt ind i bestyrelsen for husflidsselskabet i København, der manglede en til at rejse rundt og holde foredrag og vække interesse for sagen. For at klare det fik han lov til at holde en hjælpelærer. I bestyrelsen fandt man hurtigt ud af, at man her i den jyske skolelærer havde, hvad man søgte. Snart var Eriksen kendt over hele landet. Overalt var der bud efter ham til at holde foredrag og hjælpe med at oprette foreninger med mere. Det var som havde han en magisk evne til at vække interesse for sagen og resultatet udeblev ikke, overalt i landet skød nu sunde husflidsforeninger op til gavn for samfundet. Der var enkelte gange, han beskrev sådanne husflidsrejser i Husflidstidende. Togdriften var nu nogenlunde landsdækkende. Han skulle altid hentes og bringes fra og til stationen i hestevogn, ofte 9 -10 km. hver vej. Endnu var kun få telefoner, alt skulle tilrettelægges pr. brev. Han skrev engang fra 30. november til 16. december. 1886 foretog jeg atter en husflidsrejse i Jylland. Jeg overnattede i Kolding. Her i mit logi hørte jeg om aftenen en uhyggelig samtale mellem to unge mennesker, der brugte deres vinteraftener til at gå rundt til de forskellige beværtninger for at drikke bajere og andre våde varer. Som øllet gik ind, gik forstanden ud, og da de kom ind i mit logi, var de allerede temmelig øllede. De sad og handlede under stygge eder og ukvemsord. Jeg ynkede i mit stille sind disse to unge mennesker og tænkte for mig selv, hvilken lykke det var for unge mennesker, som tidligt vænnes til at anvende deres frihed på en god og sund måde i

stedet for at drive den bort i lediggang, der så let fører ind på lastens vej. Jeg blev glad for min virksomhed i denne sags tjeneste og gik med mod på at ville udrette noget for sagen også på denne rejse, om Vorherre vil give mig lykke dertil. Den 6. dec. ankom jeg i vogn til Skalsstrup (Lemvigegnen) i et voldsomt uvejr, fuldstændig gennemblødt. Jeg var heldig at slippe ind til flinke mennesker, hvor jeg fik mit tøj tørret. Næste møde var i Lemvig, hvor jeg dagen efter i en fjælevogn på et siddebræt i en frygtelig kulde blev kørt til Nørre Nissum, en strækning på 8 km, så jeg var ikke rigtig vel; men hvem der vil ligge godt og sidde godt skal blive hjemme. Vil man virke for en sag, man tror på, må man tage de anstrengelser, der er forbundet med det. På denne tur var han også i Vestervig, Snedsted, Thisted, Kåstrup og endnu flere steder.

På Samsø, hvor husfliden startede i 1871, blev det en tradition, at godsejeren hvert andet år holdt husflidsfest i den 400 tdr. land store bøgeskov den 29. juli. Også i 1886 var P. Eriksen gæst derovre, hvor han holdt et langt foredrag for ca. 1200 mennesker, en fjerdedel af øens befolkning. Han talte om husflidens store sociale betydning, at fattigdommen ville dale i takt med husflidens fremgang.

Da der et par år før blev bygget en ny husflidsskole derovre, skænkede greven tømmeret, der blev taget fra hans egen skov. Der var forøvrigt mange godsejere, der fulgte hans eksempel.

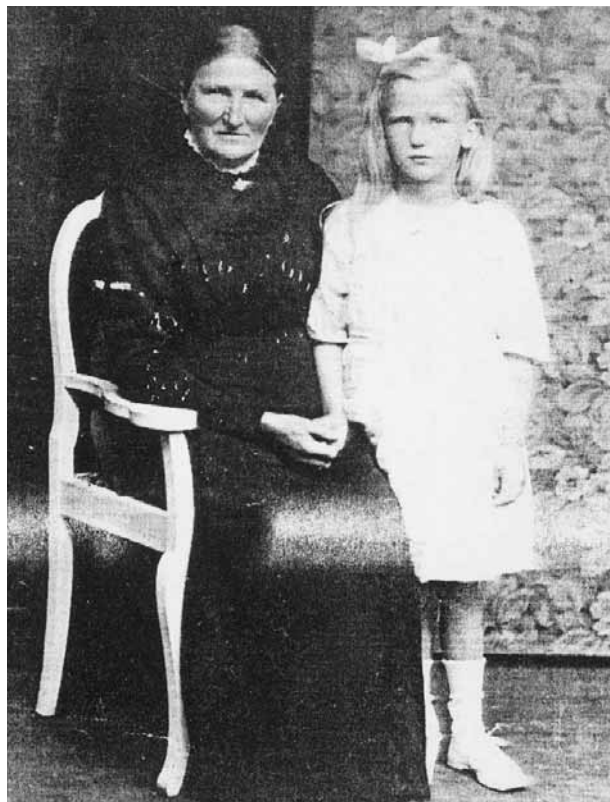
Det var efter nytår 1886, at gammelfar startede husflidsskole i Heltborg. Man sagde om ham, at han havde en medfødt evne til at kunne lave alting, men i sommeren 1887 tog han på kursus i København for at blive en fuldkommen lærer.

Da jeg begyndte at arbejde med hans livshistorie, kom det mig for øre, at en kusine også født i Heltborg lå inde med en stak breve, som gammelfar og gammelmor havde udvekslet, mens han var på kursus. Det var gribende breve, som fortalte om et sjældent godt ægteskab. I dem kom jeg til at kende gammelfar. Hans første brev var lige efter ankomsten den 13. juli 1887. Han skrev: Kære kone jeg vil fortælle

dig, hvordan vi lever. Vi er tre venner, som bor sammen på en slags pensionat. Vi står op kl. 6 og drikker morgenkaffe, derefter går vi til skolen, hvor vi skal møde kl. 7. Der er en halv times gang til den. Vi begynder med at synge morgensang til orgelspil, bekender troen og beder fadervor. Det sidste var gammelmor glad for at høre, og hun skrev tilbage, at det troede hun ikke, de brugte sådan et sted. Han skrev i et brev: Vi er 31 mand og omtrent ligeså mange kvinder. Alt går med liv og lyst og glæde. Vi køber middagsmad på skolen. Der er to retter mad, der er god og rigelig, men det koster også 35 øre. Et andet sted kan man købe det for 30 øre, men så skal vi gå et stykke efter det. Han skrev, at om søndagen var han altid i Vartov kirke, som ligger nær ved. Han sluttede altid med følgende: Ja kjære Ane min kjærligste hilsen. Din Jens.

Han skrev bl. a. i et brev: Vi var 4, der i aftes var i cirkus. Der var sågar 4 stude, som gjorde kunster. Endvidere skrev han hjem om en P. Vestergaard, som boede i samme ejendom, at hans mor boede som enke i Heltborg. Hun ville sikkert gerne vide lidt konkret, hvordan det gik sønnen i København. Det var ikke gået så godt. Han var kommet til København et par år før og blevet gift derovre. De havde købt en købmandsforretning. Den var gået på tvangsauktion for et par måneder siden. De sad til leje her i samme gade og havde solgt alle de møbler, de kunne undvære. Det havde de så levet af til nu, men de var nær 1. august, og da skulle huslejen på 18 kr. falde for et år. Hans kone var rejst hjem til sine forældre, så fik hun føden der. Nu ville P. Vestergaard prøve at gå til en pantelåner og prøve, om han kunne pantsætte deres sidste møbler for at skaffe de 18 kr., så de ikke blev sat på gaden. Da skrev gammelfar hjem: Ane jeg lånte ham 20 kr., så han kunne få huslejen betalt. Han havde fået lidt arbejde på kvægtorvet, så med Guds hjælp kommer han nok over det, hans kone var nu kommet hjem til ham igen.

Hjemvendt fra kurset i København startede han husflidsskole igen i det lille lokale, der også var malerværksted. Skolen sluttede i marts, hvad han berettede i Husflidstidende. Han

Her er et billede af min afdøde søster Stinne født 1912. Hun var altid meget knyttet til gammelmor. Jeg spurgte hende engang, hvordan gammelfar kunne holde ud at gå den lange vej på arbejde, f.eks. med et par svende, med malerbøtter, pensler m.m. Stinne sagde, at der var ingen der kunne følge ham - han småløb altid.

havde haft 17 karle 2 gange om ugen og 11 drenge 2 gange og nogle piger, og ved sin kones hjælp nogle piger til håndgerning to eftermiddage om ugen.

For P. Eriksen blev husflidsarbejdet mere og mere tidkrævende, og i 1888 sendte husflids-selskabet et andragende til rigsdagen, om Eriksen kunne blive fritaget for sit lærerembede og udelukkende være knyttet til husflids-selskabet med en løn, han kunne leve af. Det blev pointeret som umuligt, at der kunne findes en, der tilnærmelsesvis kunne udfylde Eriksens plads i den for vort land så vigtige sag. Dette blev bevilget. I 1890 flyttede Eriksen med familie til Kolding med titel af husflidskonsulent.

Hos gammelfar skete der også fremgang. Pladsen i det lille hus, hvor de sad til leje, blev efterhånden for trang. I 1889 byggede de nyt

hus på grunden, som gammelfar havde købt i 1882.

Bedstefar skrev i dagbogen 6. december 1891. Om aftenen kl. 6 var jeg i skolen for at høre foredrag af husflidskonsulent Peter Eriksen, som var på foredragsturne i Nordjylland. Jeg havde hentet ham ved Hurup station om morgenen og kørte ham dertil igen næste morgen. Han havde den dag besøgt begge mine bedsteforældre. Jeg tænker, det var med stolthed, gammelfar havde vist ham sit nye hus med 30 kvm. malerværksted, som også tjente som husflidsværksted.

Da min far var 11 år, begyndte han at gå i husflidsskole sammen med sin 2 år ældre bror. I regnskabsbogen skrev bedstefar, at han betalte 5 øre pr. gang for hver, det var i 30 dage og i den tid havde de fået materialer for 2.86 kr. I 1887 havde han haft 17 karle, de betalte det dobbelte.

Det vil sige 17 karle à 10 øre om dagen i 30 dage ialt 51,00 kr. og 11 drenge à 5 øre om dagen i 30 dage ialt 16,50 kr.

Måske lidt fra pigerne så det det blev 70,00 kr.

Dette beløb var til lokale + lys og varme. Desuden betalte de i kontingent 50 øre om året for drengene, det dobbelte for karlene, ialt 17 kr. og for drengene 5,50 kr. ialt 22,50. Dette beløb gik til materialer.

Måske var det en uskreven lov for P. Eriksen, at læreren skulle arbejde vederlagsfri. Der var ingen penge til løn.

Året efter startede gammelfar husflidsskole i Dover, vistnok i den skole, hvor han gik som dreng. En gang om ugen gik han til Dover og underviste i husflid. Den blev vist senere flyttet til Ydby.

Peter Eriksen blev en legende i husflidens tjeneste, ca. 400 husflidsforeninger under selskabet i København fik han oprettet. Der blev i disse år oprettet mange hjem for handicappede, hvor disse også blev beskæftiget med husflid. Peter Eriksen kom desværre ikke til at virke ret længe i det, som var hans store livsgerning, idet han døde den 2. februar 1897 af kræft. Der blev skrevet gribende mindeord om Peter Eriksen, som var kendt over hele landet. Der var

ikke den egn, hvor han ikke havde venner. Altid var han på farten. Der var i ham et sind så kærligt og et hjerte så fromt, at enhver måtte holde af ham. Hans bortgang efterlod et savn, som følte uerstatteligt. Han blev jordet på Vejstrup kirkegård den 8. februar 1897 under deltagelse af ca. 500 mennesker, så kirken var overfyldt. Mange af deltagerne kom syd fra grænsen. Efter hans død blev der over hele landet samlet ind til en mindesten. Det blev en smuk granitsten, der den 5. juni 1897 blev afsløret af hans svigersøn Niels Bundgaard, som afløste P. Eriksen som lærer og kirkesanger i Vejstrup. Stenen står den dag i dag på Vejstrup kirkegård og er fredet for fremtiden. Denne svigersøn, som var en meget dygtig sanger, var også husflidslærer og havde været på kursus sammen med gammelfar, måske var de gode venner. Denne Niels Bundgaard var farfar til nu afdøde skuespiller og sanger Poul Bundgaard.

Lige før påske blev jeg ringet op af en mand fra Hvidovre, der hvert år læste artiklerne i årbøgerne fra Nordthy og Sydthy. Han hedder Mogens Røhl. Hans mor stammede fra Ydbyegnen og var som ung rejst til København hvor

Gammelfar og gammelmor på Samsø 1911 sammen med en datter og en svigersøn.

Maren Galsgaard Madsen - født 1895.

hun traf Mogens Røhls far. En kusine var også kommet til København, hun forblev ugift. Han fortalte, at denne kusine havde et lille bornholmerur ca. 50 cm. høj, der var lavet på husflidsskolen, som gammelfar startede i Dover. En ung mand på holdet har måske haft et lille ur med og spurgt læreren, om der kunne laves et lille bornholmerur ud af det. Gammelfar var måske instruktøren. Denne kusine, der var død for en del år siden, havde foræret Mogens Røhl uret. Efter at have fundet min adresse i Historisk Årbog for Thy og Hanherred, havde han henvendt sig til mig og sagt, at den skulle jeg have, så den kunne komme tilbage til sin hjemegn.

Uret kunne ikke gå, men en ekspert i gamle ure har rensset det, og nu går det igen.

Jeg har henvendt mig til Sankt Mortensgård i Ydby og forespurgt, om de var interesseret i at få uret, der så virkeligt var kommet hjem igen. Det var de i allerhøjeste grad. Uret er smukt almuemalet og bag på det står Anno 1897. Omkring 30 år senere er det fulgt med denne kusine til København og nu godt 100 år senere, er det tilbage igen.

Gammelfar og gammelmor blev forældre til

5 børn, 4 piger og en dreng. Pigerne fik alle uddannelse som syersker og var på højskole, drengen efterfulgte faderen som maler i Heltborg. Min mor Katrine var den ældste f. 28. juni 1888, nr. 2 Maren var født på samme dato året efter. Hun traf sin Mand Richardt i Vejle, hvor hun var på Højskole. Han var snedker-svend fra Samsø. De blev gift i oktober 1911, og samme måned rejste gammelfar og gammelmor til Samsø for at besøge dem, der blev de alle 4 fotograferet, og det er det eneste billede, der findes af gammelfar. Den 31. marts fejrede de sølvbryllup. Jeg har et avisudklip med omtalen. Han døde nytårsdag 1919 efter længere tids sygdom, han var nærmest opslidt. Det sidste år kom Richardt og Stinne hjem fra Samsø for at hjælpe til med at passe ham. Manden fik arbejde i Hurup, mens det stod på. Gammelmor døde den 22. juni 1947. Når hun talte om gammelfar, sagde hun altid, at deres ægteskab hver dag var et eventyr. Hans mor Maren Jensdatter, som de havde på aftægt en del år efter et strengt liv, opnåede at se sin handicappede dreng blive en god samfundsborger og blive godt gift.

Det lille bornholmerur.